

Litteratur

Lars Brink (2010). Stof og køn. *Mål & mæle 2010/1*. pp. 22-25.

Johs. Brøndum-Nielsen (1935). *Gammeldansk Grammatik III. Substantivernes deklination*. København: J. H. Schultz Forlag.

Arthur Conan Doyle (1887). En studie i rødt. Dansk oversættelse af "A study in scarlet".

Erik Hansen (1998). Glæden ved grammatik. *Mål & Mæle 1998/4*. Genoptrykt i Jacobsen, Henrik Galberg & Henrik Jørgensen (red.): *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger*. København: Hans Reitzel 2001. pp. 318-325.

Henrik Holmboe (1978). *Dansk retrograd-ordbog*. København: Akademisk Forlag.

Infomedia.dk

Korpus.dk

Ole Ravnholt (2005). 'Sødt er syndigt' - genus som funktionel og produktiv kategori i dansk. I *Teorien om alt og andre artikler om sprog og filosofi*.

Århus: Wessel og Huitfeldt. pp. 211-227.

Renæssancesprog.dk

Sjælens trøst ("Siæla trøst") efter Uppsala C 529 og

Stockholm A 109, udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund ved Niels Nielsen. København: J. H. Schultz Forlag. 1937-1952.

Svensk-dansk ordbog (2010). Kjeld Kristensen m.fl. (red.). København: DSL & JP/Politiken.

Fup og fakta i debatten om domænetab

Af Anna Kristina Hultgren

Domænetab: 'sprogskifte' eller 'fagterminologisk tab'

I Nyt fra Sprognævnet 2008/2 skelner Ole Ravnholt på frugtbar vis mellem to forskellige betydninger af det omdiskuterede fænomen 'domænetab'. I dette indlæg bygger jeg videre på denne skelnen i et forsøg på at forstå hvad det egentlig er man frygter når man taler om 'domænetab'. Samtidig beskriver jeg et igangværende forskningsprojekt på Center for Internationalisering og Parallelsproglighed (CIP) ved Københavns Universitet som har til formål at undersøge hvorvidt 'domænetab', hvad det så end er, er eller kommer til at blive

en realitet. Forskningsprojektet er finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.

Som Ole Ravnholt skriver, kan begrebet 'domænetab' forstås på to måder. I nogle betydninger henvises der til at der inden for visse områder i samfundet er sket et skift fra primært at bruge dansk til også at bruge engelsk. Inden for universitetsområdet, som ofte nævnes i denne sammenhæng, bygger opfattelsen på optællinger af det stigende antal publikationer og kurser på engelsk på de danske universiteter. Her lægges der altså vægt på at man taler engelsk *i stedet for* dansk. >

I andre betydninger synes vægten at lægges på det danske sprogs potentiale som fagsprog. Her forstås at det danske sprog mister evnen til at udtrykke sig fordi den fornødne fagterminologi ikke findes på dansk da den meste kommunikation inden for området foregår på engelsk. Som følge af den manglende fagterminologi kan man forvente at man låner de etablerede fagudtryk fra engelsk, mens man fortsat taler dansk. Her har vi altså at gøre med engelsk *i* dansk.

Jeg vil i det følgende kalde den første forståelse for 'sprogskifte' og den anden for 'fagterminologisk tab' i et forsøg på at holde rede i hvad det er vi snakker om.

En del af grunden til den rådende begrebsforvirring kan være at 'sprogskifte' og 'fagterminologisk tab' synes at opfattes som to forskellige stadier på et kontinuum, og at det ene stadie hen ad vejen kommer til at medføre det andet. Det sidste stadie på et sådant kontinuum er at dansk bliver forvist til visse mindre prestigefyldte samfundsområder, og at det i værste fald dør ud.

Der synes dog ikke altid at råde enighed om hvad der i givet fald kommer først, dvs. om 'sprogskifte' fører til 'fagterminologisk tab', eller om 'fagterminologisk tab' fører til 'sprogskifte'. I det første scenario fører dét at man taler engelsk, til at det danske sprog ikke udvikler den fornødne fagterminologi, og i det andet scenario fører dét at der mangler fagterminologi, til at man helt slår over i engelsk.

Den første opfattelse ligger i denne vurdering:

Hele 86 % af det samlede antal artikler er engelsksproget ved Forskningscenter Risø, lidt mindre grelt er det ved det naturviden-

skabelige og sundhedsvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet. Her kan man virkelig tale om at domænet videnskab inden for de naturvidenskabelige-tekniske fag er tabt, og aktiviteten på dansk er så lille at det danske videnskabssprog stagnerer og dør ud (Jarvad 2001:22).

Den omvendte rækkefølge ser vi hos Haberland, Henriksen et al. som skriver:

Vejen til et sprogskift kan starte med at [...] ord og begreber som man tidligere ikke har haft brug for, kommer ind udelukkende på et fremmed sprog og ikke bliver oversat eller erstattet med hjemlige ord eller nydannelser (1991:115-116).

Dette behøver ifølge Haberland, Henriksen et al. ikke nødvendigvis at føre til 'sprogskifte', fx kan det blot føre til at de fremmede ord med tiden integreres bøjnings- og udtalemæssigt i det danske sprog så man til sidst ikke genkender dem som værende fremmede. Men det *kan* også føre til 'sprogskifte', dvs. at

man begynder at anvende ikke bare fremmede ord, men selve det fremmede sprog inden for et eller flere af sprogets funktionsområder (1991:116, se også Davidsen-Nielsen 2009).

Uanset hvad der anses for at komme først, ligger der således i både 'sprogskifte' og 'fagterminologisk tab' en antagelse om at det ene kan føre til det andet. Når det kommer til stykket, er de ved første øjekast forskellige forståelser af begrebet 'domænetab' altså ikke så forskellige igen. Man er blot uenige om

hvorvidt det er hønen eller ægget der kommer først.

Det jeg starter med at undersøge i det forskningsprojekt jeg beskriver nærmere nedenfor, er et muligt 'fagterminologisk tab'. Her kommer jeg ikke udenom også at forholde mig til 'låneord', forstået på den måde at man låner ord fra engelsk hvis man mangler fagterminologi på dansk. Den gængse holdning blandt danske sprogfolk har imidlertid været at man netop ikke anser låneord for nogen trussel mod det danske sprog (Haberland 2005, Davidsen-Nielsen 2009), ofte med henvisning til at man stadig taler dansk i Danmark på trods af kraftig leksikalisk påvirkning fra andre sprog igennem århundreder.

Jeg mener imidlertid det er vigtigt at skelne mellem 'låneord' som indgår i gængs sprogbrug (som fx 'cool', 'computer', 'windsufer') og dem som opstår som følge af et eventuelt 'fagterminologisk tab' inden for et mere afgrænset videnskabeligt område (se også Haberland, Henriksen et al. 1991).¹ Jeg giver nogle eksempler på sådanne låneord nedenfor.

Det kan ikke udelukkes at den manglende skelnen mellem lån i gængs sprogbrug og lån inden for en afgrænset genre, som fx videnskab, har bidraget til en del af den rådende begrebsforvirring i domænetabsdebatten. Man har på den ene side antaget at låneord som følge af 'fagterminologisk tab' kan føre til 'sprogskifte', men samtidigt har man temme-

lig hårdnakket insisteret på at låneord af den anden type ikke udgør nogen trussel. Dette paradoks kan have medført en vis tøven over for at præcisere begreberne.

Efter dette indledende forsøg på at adskille begreberne 'sprogskifte' (engelsk *i stedet for* dansk) og 'fagterminologisk tab' (engelsk *i* dansk) vil jeg nu gå videre til at sige noget om hvad vi ved om henholdsvis det ene og det andet.

Hvad ved vi, og hvad ved vi ikke om domænetab?

Vi ved allerede en del om 'sprogskifte', dvs. om de faktorer der udløser den henholdsvis brug af engelsk og dansk inden for det videnskabelige område. Pia Jarvad (2001) har vist at når man henvender sig til fagfæller i de prestigøse tidsskrifter, er sproget engelsk, men at man publicerer på dansk når man henvender sig til et bredere publikum. Mia Madsen (2008) har vist at det samme gælder for talesproget, nemlig at det er tilhøreren der afgør sproget. Valget mellem engelsk og dansk er altså overvejende målgruppebetingsbet.

Hvad angår det 'fagterminologiske tab', ved vi langt mindre, og det er dette område jeg på CIP er i færd med at undersøge. Ved 'fagterminologisk tab' forstår jeg at udviklingen inden for den primært engelskformidlede videnskab går så stærkt at danske ord hverken eksisterer eller kan nå at etablere sig. I Ragnhild Ljoslands (2008) utrykte ph.d.-afhandling om brugen af engelsk på Norges teknisk-naturvidenskabelige universitet i Trondheim finder hun hyppig brug af engelske ord hvor der mangler norske, for eksempel 'global warming potential' og 'fertilizers'. Der er derfor noget der tyder på at det lokale nordiske sprog >

¹ Jeg afviger her fra de gængse definitioner af *låneord* (ord som et sprog optager fra et andet sprog, men som i modsætning til et fremmedord ikke altid føles fremmedartet, Den Danske Ordbog) og *fremmedord* (ord som er kommet ind i et sprog fra et andet, og som stadig føles fremmed med hensyn til stavning, bøjning, udtale eller de elementer der indgår i ordet, Den Danske Ordbog).

(i dette tilfælde norsk, men det kunne ligeså godt være dansk) i et vist omfang mangler ord til at beskrive nye begreber.

Fænomenet har dog ikke været undersøgt på mere end anekdotisk plan, selvom det burde være forholdsvis nemt at gå til. Et første skridt i CIPs forskning er derfor at konstatere hvor stor en del af kommunikationen på dansk inden for det videnskabelige område der rent faktisk udgøres af engelske lån som er brugt som en erstatning for manglende dansk fagterminologi. Dette kan man så sammenholde med anden løbende tekst fra ikke-videnskabelige områder (Jarvad 1995).

Hvor stor andelen af engelske lån reelt skal være for at man kan tale om at dansk er truet, afhænger imidlertid i højere grad af holdninger end af videnskabelige fakta. Sådanne holdninger varierer kraftigt både på institutions- og på individplan. Selvom der ikke er noget der tyder på at engelsk yder en stærkere påvirkning på norsk end på dansk, er det norske sprognævn generelt langt mere bekymret for optagelsen af engelske låneord end det danske (Jarvad 1995). På individplan kan man forestille sig at Davidsen-Nielsens insisteren på at ord som 'brætsejler', 'elastikspring' og 'kys og kør-anlæg' for 'windsurfer', 'bungee jumping' og 'kiss and ride-anlæg' '[ikke er] latterlige' (2009:30), ikke nødvendigvis står uimodsagt blandt andre af landets sprogbrugere. Desuden afhænger sådanne holdninger af hvor etablerede låneordene er og opfattes (de færreste ville nok i dag opfatte ord som 'smart' og 'kiks' som engelske), men dette vil jeg ikke gå videre ind på her.

Det der synes at ligge i advarsler om domænetab (i betydningen 'fagterminologisk tab'), er imidlertid ikke et præcist tal, men et grads-

spørgsmål, altså en formodning om at antallet af eksisterende danske fagtermer er så lavt (og dermed at antallet af engelske lån så højt) at man ligeså godt kan slå helt og holdent over i engelsk, altså det jeg har kaldt 'sprogskifte' ovenfor. I så fald går man altså væk fra det at brugen af engelsk ikke (kun) er bestemt af målgruppen, men at den også skyldes at dansk mangler gloser inden for et specifikt videnskabeligt område, og at det er mere effektivt at kommunikere helt og holdent på engelsk.

Det er en interessant tanke, som imidlertid forekommer mig langt fra sikker. Derfor består en anden del af den igangværende forskning i at undersøge hvorvidt valget mellem engelsk og dansk ikke kun er betinget af målgruppen, men om det også skyldes at dansk er eller begynder at blive dysfunktionelt som fagsprog. Her vil jeg undersøge faglige samtaler på dansk mellem forskere på Det Naturvidenskabelige Fakultet med henblik på at finde belæg for at der opstår kommunikationsproblemer hvis de talende bruger danske og ikke engelske fagtermer. Dette suppleres med interviews for at finde ud af i hvor høj grad de talende selv opfatter det som et problem at der ikke findes danske fagtermer.

På nuværende stadie virker det mest nærliggende at antage at de talende primært bruger de etablerede engelske fagtermer når de taler med deres fagfæller på dansk. Og hvis nogen skulle bruge en ikke-etableret dansk fagterm, kunne man forestille sig at der forhandles ved hjælp af omskrivninger og gentagelser indtil der opnås gensidig forståelse.

Ud fra denne betragtning kan man argumentere for at låneord ikke udgør nogen trussel, men det omvendte, nemlig en mulighed for at forskere fortsat kan tale dansk. 'Fagter-

minologisk tab' er med andre ord ikke tegn på sprogligt forfald, men på det modsatte: sproglig vitalitet i og med at sproget er i stand til at tilpasse sig skiftende samfundsmæssige forhold sådan at 'sprogskifte' undgås.

Jeg har i det foregående forsøgt at udrede begrebet 'domænetab' ved at bygge videre på Ole Ravnholts nyttige skelnen mellem de to forståelser som jeg her har kaldt 'sprogskifte' og 'fagterminologisk tab'. Desuden har jeg givet et bud på hvordan man kan undersøge fænomenet videre. Hvad der kommer ud af disse undersøgelser, forholder jeg mig åben over for.

Litteratur

- Davidsen-Nielsen, N. (2009). Moders stemme, fars hammer. En debatbog om dansk sprogpolitik. København, Dansk Lærereforeningens forlag.
- Haberland, H. (2005). Domains and domain loss. The consequences of mobility. B. Preisler, A. Fabricius, H. Haberland, S. Kjærbeck and K. Risager. Roskilde, Roskilde University: 227-237.
- Haberland, H., C. Henriksen, et al. (1991). Tak for mad! Om sprogæderi med dansk som livret. Det danske sprogs status år 2001 - er dansk et truet sprog? J. N. Jørgensen. København, Danmarks Lærerhøjskole: 111-138.

Anna Kristina Hultgren (f. 1971) er postdoc ved Center for Internationalisering og Parallelsproglighed (CIP) på Københavns Universitet.

- Jarvad, P. (1995). Nye ord, hvorfor og hvordan. København, Gyldendal.
- Jarvad, P. (2001). Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab. København, Dansk Sprognævn.
- Ljosland, R. (2008). Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap: Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kassusstudium i bred kontekst. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Trondheim, Noregs teknisk-naturvitenskaplege universitet. Ph.d.-afhandling.
- Madsen, M. (2008). "Der vil altid være brug for dansk" - en undersøgelse af 11 naturvidenskabelige forskeres grunde til at vælge henholdsvis dansk og engelsk i deres arbejde. København, Københavnerstudier i tosprogethed, bind 48.
- Ravnholt, O. (2008). Domænetab, parrallelsproglighed og engelske lån. I: Nyt fra Sprognævnet 2008/2, s. 7-12.

Madlavning for finere mænd

Af Ole Ravnholt

Det er en udbredt antagelse i sociolingvistikken at vi bruger sproget til meget andet end at meddele hinanden vores tanker og følelser, fx til at skabe og vise vores identitet og tilhørs-

forhold til bestemte grupper eller subkulturer i samfundet, lige som påklædning og gangart ikke kun tjener de umiddelbare praktiske formål at holde en behagelig kropstempe- ➤